

ФАНИ ПОПОВА-МУТАФОВА КАЛОЯН

chitanka.info

Излязло из мрака на черна робия, за да поиска смело правдини от цариградските управници, застанало начело на потиснатия си народ в борбата му за свобода, юначното семейство на Асеневици успява още при второто си коляно да постигне възделенията, за които бяха пролели кръвта си безброй родове — от Аспарух и Кубер до Самуил.

Тримата братя Асен, Петър и Иваница създават държавата, която вторият Иван Асен ще увенчае при Клокотница с възплъщението на върховната мечта — издълбана с неизлечими слова върху мраморната колона на „Свети четиридесет мъченици“.

Крум нарекоха Страшни, а Симеон — Велики. Третият брат, Иваница, беше страшен за враговете и велик за своя народ. Запомниха го като хубавия Иван — Калоиван.

Калоян. Името блести като удар с меч, като мъжествена стъпка на неустрашими воители.

Дали Паисий е прав, като го изкарва потомък на древен царски род, правнук на забягналия във Влашко Самуилов син, дали е вярно писаното в папските регистри и семейни хроники на Асеневици, че техни прародители били Симеон, Петър и Самуил, или те сами са основали нова династия и нов царевград сред непристъпните скали на древния Хем? Има ли някакво значение? Защото родът Асен се издигна над всички други само с личните си качества и постижения, като остави неизличима диря в нашия исторически път и помами не едното да го прибави към своето име. Достойни и недостойни се кичеха с него, но то никога не загуби своето обаяние, защото отразяваше чистия блясък на непостижима, непомрачена слава.

Латинците го наричат Йоанис, крал на българи и власи, византийците го зоват Скилоян, папата пише на Йоанициус, че му праща кралска диадема, а дръзкия българин му отговаря, че е получил императорска корона.

Един смел юноша заминава като заложник в Цариград. Иваница осигурява с живота си мира между Византия и новоосвободената българска държава. Но може ли буйният младеж да живее в чуждата страна, макар и обграден с всички видове съблазни, далеч от родния край? Как може заради него братята му да стоят с вързани ръце тъкмо когато е време отново да се действа, когато край границата на младата държава се трупат съдбоносни събития? И заложникът побягва. Презрял живота си, той минава през хиляди опасности и

достига родното гнездо. Тъкмо навреме. Асен и Петър могат отново да подемаат великата борба за свобода. Но врагът работи прикрито и неусетно, намира помощници в самия Асеновски дом. Иванко и привържениците му убиват Асен и Петър. Когато премахнат и третия брат — чак тогава Византия ще си отдъхне.

Обаче съдбата е отредила Иваница да продължи делото на братята си. Той е отраснал с мисълта да отмъсти за ослепените от Василий 14 000 беззащитни пленници. Наистина своите пленници той никога не ослепява. Само ги преселва по други места. Защото само с велика милост се закрепява велика държава. Това е най-яката спойка. Ала милостта не бива да минава границата на възможното и да се превръща в слабост.

Иван Асен бе великодушен. Той отпусна след Клокотница всички пленници да се разотидат по родните места и с това спечели завинаги любовта им. Но извърши непростимата грешка, че по-късно освободи и коварния изменник, пленения император Тодор Комнин да се завърне в столицата си, като се ожени за дъщеря му Ирина.

Втората съпруга на Иван Асен продължи в Търново враждебното дело на Комнините. Калиман I умря при незначителни обстоятелства, за да се възцари синът на ромейката. За пръв път тогава върху български монети се яви женски образ: Ирина, настоящицата на малолетния Михаил Асен. Сякаш оттогава почна всичко да върви назад, чак до влизането на Баязид в Търново.

Това Калоян никога не би направил. За него бе все едно дали бъдещата му съпруга е белолика, или има смугло лице, дали има косо дръпнати очи, пъстри като на котка, или зениците ѝ блещукат като черни елмази, дали се кръсти по византийски, или се кланя на жестоки богове — нему е нужна само верността на куманските вождове.

Неведнъж в тази обдарена с всички блага земя, ала обвеяна от всички бури, жадувана плячка на безброй алчни възделения, волята на управника се бе сломила в непосилна дилема. Княз Борис бе пожертвувал очите на първородния си син, а наследниците на благочестивия Петър бяха изгубили престола си в тая вечна борба, и съдбовния избор между Изтока и Запада, между Севера и Юга.

Калоян също трябваше да избира. С гърците против латинците, или с католическия папа против православния патриарх? Великият държавник е велик затова, че знае кога и с кого да отиде, разпознава

правия път между безбройните пътеки на съблазните, усеща къде може най-крепко да се облегне. Велик е затова, че умее да изчаква, но знае и кога да нанесе решителния си удар.

Гениален дипломат и ненадминат воин, Калоян ловко си служи ту с оръжието на политиката, ту с изкуството на тактиката и стратегията. Той знае какво иска и гони неотменно целта си. Ударите нанася с хладна пресметливост, заглушил всички лични чувства освен едно, чувството за чест и достойнство. Той не прощава никоя обида и смело отвърща на всяка заплаха. Не се увлича там, където може да загуби, ала не се колебае да предприеме най-дръзко начинание, когато е уверен, че може да спечели.

Той знае, че страната му е обградена отвсякъде с врагове, но знае също много добре, че не може да се бори с всички едновременно. Затова решава да заварди първо тила си, за да има развързани ръце. И първата му политическа стъпка е да сключи съюз за вечно братство с куманските племена отвъд Дунава, като не се поколебава да се ожени за сестрата на куманския вожд. А за да обезвреди северозападния съсед, който се е надвесил над Белград и Браничево, е готов да жертвува вярата на дедите си.

И преди да отпрати цялото си внимание към онези граници, откъдето се надига тъмна заплаха. Калоян прави втората си решителна политическа стъпка. Свързва ръцете на маджарите чрез унията си с папата. За да запази българите в лоното на католическата църква, Инокентий III ще възпре попъльзповенията на маджарския крал. Защото папата тогава бе върховен арбитър и думата му не ставаше на две. Но дали щеше да възпре кръстоносците, които от негово име бяха тръгнали да освобождават Ерусалим от неверниците, а хвърляха грабителски погледи към богатите земи на Хемския полуостров? Затова Калоян почва да подготвя и онова, което разрешава — като последно средство — всички спорове. Оръжието. Калоян е миролюбив. Той прави всичко възможно, за да отбегне до последния миг разпратата с оръжието. И лоялно подава ръка за мир и добросъседство. Вече като равен към равен. В един „Месецослов“, печатан в средата на миналия век в Цариград, четем:

„Българският цар проводи посланик до цар Бодуина с едно писмо да му честити престола и да му иска приятелство. Бодуин наместо да възприеме с радост българския посланик, защото от това

щеше да придобие едно силно царство за приятел, прие го твърде горделиво. Той му отговори, че българският цар требуеше самси да доде на Цариград и да се поклони на францушкия цар, а не да провожда посланик. Това постъпване на французите направи да им падне царството. Българският посланик се върна и разказа на Ивана всичко, що е рекъл Бодуин. Иван, като чуваше тези речи, не можеше да се побере в кожата си. Той се намери да си отмъсти за това. Тогази седна, че написа на Бодуина едно писмо, в което му казува, че нему стоп България по-много, отколкото стои на французите Цариград. По-надолу му казува: «Аз приех короната от ръцете на главата на християнството, ти пък я прие от такива като тебе! Гдето ще рече, укорението, което ми провождаш, е глупаво, несправедно и аз ще те накажа за него!»“

В паметната битка при Одрин на 14 април 1205 година Калоян изпълни заканата си. Надменният фландърски граф и латински император биле наказан. И всички народи на полуострова избягнаха страшната заплаха на поробването, както близо половин век по-късно на 5 април 1242 година, с победата на Ледовое побоище Александър Невски спаси източните славяни от подобна угроза.

„Иван си приготви войската, у която се записаха и много гърци, и тръгна да се бие, дето намери французи. Бодуин и той от своя страна отиде да ги посрещне и те се срещнаха при Едрене, дето се развяваше българският пряпорец. Там стана един бой, на който всичката францушка войска и много францушки войводи погинаха. А самият францушки цар стана роб на българите. Бодуин го туриха у жезела и го отведоха в Търнов у тъмница. А французите, колкото останаха от боя при Едрене, побягнаха на Родосто, дето се събраха и другите французи, разпръснати по ония места. На Цариград французите трепереха, да не додат българите да ги обиколят и затова много от тях избягали у Европа.“

Но далновидният дипломат и предпазлив воин знае, че не се почва никога с това, което трябва да бъде последно. И не повтори грешката на своите предшественици, помамени от вечния мираж на приказната Константинова столица край Босфора.

Живописният език на летописеца ни вълнува и по-нататък с наивния изблик на чувствата си:

„... Ако и да остави Иван войска по местата, дето ги беше призел, но като си отиде той, французите сполучиха да приземат няколко места...“

И Калоян се понася в победния вихър на безброй нови битки.

Защото той познава основно всички бранни правила на древните български бойци и ги прилага във всички свои походи. А когато е нужно, сам измисля нови правила, нови съоръжения, нови похвати — както всички велики пълководци. При Варна изненадва с невиджана дотогава обсадна кула, при Русион изкусно прикрива целите си, при Димотика заповядва да отведат встрани Марица, за да лиши обсадените от водата на подземните канали. Когато го чакат при Цариград, той е при Солун, когато го дебнат към Станимака, той се оттегля през Родопите и изчезва по стар скитски обичай, за да нападне внезапно. При Одрин Калоян прилага тактиката на привидното бягство и обграждане с двойни клещи. А след засадата преследва бягащия враг, тъй както Крум е преследвал ромеите след победата при Версиникия, в 813, когато те захвърлили оръжия и брони, препускали, докато конете им паднали мъртви от изтощение, а те продължавали пеш, докато загивали от умора, глад и жажда; тъй както Симеон гонил победените при Ахелой завоеватели до пълното им унищожение през 917 година.

Бягството на кръстоносците било толкова бързо, че те взели пътя от пет дни само за два.

„Вечерта на 15 април — пише Жофроа дьо Вилардуен — Йоанис, кралят на България и Влахия, който ги следвал през целия ден, по целия им път, ги настигнал и се разположил на две левги от тях. Защото и неговите войски били преуморени и се нуждаели от почивка. Но още същата нощ рицарите отново препуснаха с голям страх и големи усилия.“

Толкова голям бил ужасът, който изпитвали от близостта на българските войски. А дожът Енрико Дандоло, водач на венецианците, умрял от преумората на безумното бягство. В пристанището на Родосто пет големи кораба, пълни с рицари, войници и поклонници за Божи гроб, вместо да помогнат на изтощените бегълци, бързо вдигнали платна и с голяма бързина поели назад само да не зърнат отдалеч страшните Калоянови конници.

При Сер латинците не успяват дори да затворят портите на градските стени. Преследващите ги българи влизат заедно с тях. „И

когато обсадили вътрешната крепост, като с огнена стена — известява гръцкият хронист Никита Хониат, — кръстоносците решили да се предадат, ако Йоаница им позволи да излязат с оръжията и конете си. Но понеже българският цар не искаше да чуе дори е върха на ушите си подобни условия за примирие, тогава те помолили да им позволи да се върнат по родните си места под надзор на пазачи до границите на Панония.“

Калоян заповядва „бедните и незначителни хорица да бъдат отведени до унгарската граница, на знатните да се отнемат имотите и да се закарат пленници в България, а на главатарите им да не отрежат главите“. За да не се върнат никога вече да завладяват чужди земи:

Калоян не се подчини на волята на папата — да освободи пленения Балдуин. На многобройните запитвания той отговори с кратко и сухо известие: „Императорът отдаде своя данък на природата.“

Народната фантазия обкочи с безброй легенди смъртта на пленника. И днес дори, когато романтичен копнеж ни отправи по сенчестите пътеки на Царевец, с надвисналия уханен люляк над тях, погледът ни дири гордия силует на Балдуиновата кула и ние потръпваме при спомена за трагичния му жребий.

Опитът на рицарите да привлекат към своя страна византийската аристокрация, която бе в съюз с Калоян, трябва да е решил съдбата на императора. Понеже българският цар закриляше гръцкото население от произволите на латинците, ала на изменниците главатари не прощаваше.

Алексей Аспиета, водачът на отцепниците в Пловдив, обесиха надолу с главата, върху висока греда, с въже, прекарано през прасците на краката. Градът сринаха, а населението отведоха във Влашко.

А скритите помощници на враговете бидоха наказани в Търново „със страшни наказания и нови начини на убиване“ — известява Хониат.

Все пак, след като изчисти гнездата на изменниците вън и вътре в страната, Калоян не можа да допусне, че змията, която ще го клъцне в най-съдбоносния миг на великата му борба — той я храни в пазвата си.

„Българският цар пристигнал откъм северните високи хълмове с безчислено воинство. Земята се тресяла от въоръжените бойни и

цвиленето на конете. Чувал се трясък, подобен на гръм — описва Йоан Ставрикий обсадата на Солун в 1207 година. — Йоанис изпратил съгледвачи, които преброили всички кули, всички зъбери и разстоянията между кулите. А той разглеждал града, застанал върху една височина. След това свикал военачалниците си на съвет и разискал плана на нападението; цялата войска да обкръжи при изгрев-слънце крепостта, като нападне всички кули едновременно.“

В тишината на дълбоката нощ предателска сянка се промъква в царската шатра. За да стигне свободно дотам, трябваше да е някой най-верен от верните. Предателска ръка вдига зловещото копие и го забива със страшна сила и тялото на спящия, на беззащитния. Защото в опасния грохот на битката никой не би дръзнал да се изпречи пред въоръжената му десница.

„Тогава разгласили — пише Раковски — чу уж Йован видел насъне одного белоконца всадника въоружена копием, кой го проболь!“

Законният наследник, синът на Асена стария, избягал с братата си в Русия, за да не ги настигне и тях „копието на свети Димитра“. Но когато след десетгодишно изгнание Иван Асен се завръща с руска помощ в родината, за да продължи прекъснатото дело на чичо си, той повелява да се наскат жълтици с образа на свети Димитър Солунски, който полага венец на главата и слага меч в ръката на младия самодържец.

Най-дръзновеният воин в историята ни не загина в бой с неприятеля, а падна сразен като братята си от най-злия враг — ръката на изменника. Тъкмо когато бе всичко подготвил, за да довърши великото си начинание: освобождение на поробените от латинците български народи, обединение на всички българи.

За да разпали любородната искра у българина. Раковски не намира по-светли образи от тия на Асеновци, докато Николай Павлович с увлечение прави литографии на ликовете им и на Клокотнишката битка. Робите с възторг разграбват „Няколко речи о Асеню Первому“.

Но можеше ли да има Клокотница, ако не беше Одрин? Там Калоян сломи завинаги силата на рицарството. И промени хода на историята.

Затога и до днес името му привлича с някакво страшно очарование, с лъха на героичното, с далечния спомен за тракийския конник и образа, изсечен връз скалите на Мадара...

Върху един оловен печат, който имаме от него, стои просто и кратко:

„Калоян цар блъгаром.“

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.